

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

БОРИЩУК Олег Вікторович

Митний контроль у забезпеченні економічної безпеки України

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма – Митна справа

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ФМСм-21
О.В. Борищук

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Є.П. Бондаренко

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ____ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2024

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи здійснення митного контролю у контексті забезпечення економічної безпеки.....	5
1.1. Організаційні та нормативно-правові основи митного контролю.....	5
1.2. Інструментарій митного контролю у забезпеченні економічної безпеки України.....	11
Розділ 2. Оцінка митного контролю та його наслідків для економічної безпеки України.....	19
2.1. Аналіз фіскальних показників діяльності митних органів в контексті виявлення потенційних загроз економічній безпеці України.....	19
2.2. Оцінка результативності проведення митного контролю в умовах воєнного стану.....	28
Розділ 3. Напрямки вдосконалення митного контролю в контексті посилення економічної безпеки держави.....	37
Висновки.....	49
Список використаних джерел.....	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Для забезпечення економічної безпеки України важливу роль в сучасних умовах відіграє система ефективного митного контролю, що має на меті не лише гарантувати надходження митних платежів до бюджету, але й сприяти зовнішньоекономічній безпеці країни. Якісна система митного контролю створює сприятливі умови для переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, при цьому підвищуючи його ефективність та спрощуючи митні процедури загалом. Особливе значення для удосконалення системи митного контролю має уніфікація українського митного законодавства до міжнародних стандартів.

Митний контроль за переміщенням товарів і транспортних засобів через кордон відіграє важливу роль у розвитку зовнішньоекономічних відносин держави, як однієї зі складових економічної безпеки. З огляду на це, підвищення ефективності митного контролю має сприяти відбудові економіки України найближчим часом.

Проблематику митного контролю досліджували ряд науковців, серед яких: А. Крисоватий, С. Герчаківський, І. Гончаренко, О. Гребельник, А. Войцещук, П. Пашко, Ф. Ткачик та ін. Визнаючи заслуги зазначених науковців, слід наголосити на важливості розробки нових підходів до митного контролю як ключового елементу економічної безпеки в умовах сучасного воєнного стану.

Інституційні перетворення у митній сфері, які відбуваються в умовах модернізації економіки України як відповідь на виклики глобалізації та цифровізації в усьому світі, вимагають злагодженої роботи митних органів та підвищення ефективності митного контролю у всіх його формах. В умовах ведення воєнних дій на території України зростання ефективності та прозорості митного контролю набуває особливого значення в контексті створення передумов для відбудови країни, відновлення економіки, підвищення довіри до митних органів та держави в цілому з боку бізнесу, інвесторів та громадянського суспільства.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження особливостей організації митного контролю та пошук шляхів підвищення його ефективності в контексті забезпечення економічної безпеки України.

Досягнення зазначеної мети потребує вирішення комплексу таких завдань:

- розкрити організаційні та нормативно-правові основи митного контролю;
- з'ясувати особливості митного контролю у забезпеченні економічної безпеки України в умовах воєнного часу;
- проаналізувати фінансові показники діяльності митних органів в контексті виявлення потенційних загроз економічній безпеці України;
- оцінити результативність проведення митного контролю в період війни
- визначити основні проблеми та перспективи організації митного контролю в контексті формування економічної безпеки держави.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес здійснення митного контролю в Україні.

Предметом дослідження виступає організація митного контролю в контексті формування економічної безпеки держави.

Методи дослідження. В кваліфікаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми наукового дослідження. Для вивчення теоретичних засад функціонування митного контролю використано методи порівняльного аналізу та синтезу. Статистично-економічні методи застосовувалися під час дослідження динаміки та структури імпорту та експорту, надходження митних платежів до державного бюджету, результатів контрольно-перевірочної роботи митних органів. Дедуктивний метод був застосований для вивчення сучасних тенденцій розвитку процесів цифровізації митних процедур, в тому числі митного контролю зокрема. Методи наукового абстрагування та конкретизації застосовувались під час дослідження напрямів удосконалення системи митного контролю як чинника формування економічної безпеки України.

Практична значимість отриманих результатів дослідження. Отримані висновки та рекомендації можуть бути використані у процесі вдосконалення митного контролю в Україні для виявлення і ліквідації корупційних схем у зовнішньоекономічному секторі.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки дослідження були представлені на науково-практичних конференціях кафедри фінансів імені С.І. Юрія Західноукраїнського національного університету у 2024 році.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Випускна кваліфікаційна робота викладена на 56 сторінках основного тексту та містить 10 таблиць, 15 рисунків, список використаних джерел нараховує 43 позиції.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Організаційні та нормативно-правові основи митного контролю

Зростання зовнішньоторговельної діяльності, розширення міжнародної співпраці та активізація інтеграційних процесів у світі сприяють загостренню внутрішньої та зовнішньої конкуренції. Це зумовлює потребу забезпечення належного рівня економічної безпеки держави та її ключових складових. Однією з потенційних загроз економічній безпеці є збільшення обсягів контрабандних товарів, що перетинають кордон України, порушення митного законодавства, фіскальні дисбаланси та недоотримання митних платежів до державного бюджету. У зв'язку з цим особливо актуальним стає створення та підтримання ефективного механізму митного контролю.

Поняття митного контролю широко досліджувалося як вітчизняними, так і закордонними вченими. Проте, незважаючи на значний науковий внесок, залишається чимало актуальних і невирішених питань, які потребують подальшого аналізу та опрацювання. До таких проблем належать: ідентифікація загроз, що сприяють порушенню економічної безпеки держави, та заходи для їх попередження; встановлення взаємозв'язку між митним контролем і економічною безпекою; визначення ролі митного контролю в системі забезпечення економічної безпеки; розробка єдиного методичного підходу до оцінювання ефективності митного контролю тощо. Важливо зазначити, що багато з цих питань залишаються відкритими через неоднозначність трактування митного контролю і різні підходи до його розуміння як економічної категорії в рамках різних наукових дисциплін.

Щоб розкрити сутність поняття «митний контроль», доцільно представити його інтерпретацію різними сучасними вченими та фахівцями. Зокрема, Ю. В. Оніщик визначає, що «митний контроль – важлива складова

частина державного контролю, що здійснюється митними органами і є їх повсякденною діяльністю, яка потребує належної організації».

Таблиця 1.1

Інтерпретація поняття «митний контроль» [19]

Автор	Визначення
1	2
Митний кодекс України	Митний контроль – «сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку» [40].
Київська конвенція	Митний контроль – «сукупність заходів, що здійснюються митною службою з метою забезпечення дотримання митного законодавства» [22].
Митний кодекс Європейського союзу	Митний контроль – «конкретні дії, які виконують митні органи для того, щоб забезпечити дотримання митного законодавства та іншого законодавства, що регулює прибуття, вибуття, транзит, переміщення, зберігання та кінцеве використання товарів, переміщуваних між митною територією Союзу та країнами або територіями, які не є частиною такої території, та перебування і переміщення на митній території Союзу товарів із третіх країн і товарів, поміщених під процедуру кінцевого використання» [22].
Ю. В. Оніщук	Митний контроль – «важлива складова частина державного контролю, що здійснюється митними органами і є їх повсякденною діяльністю, яка потребує належної організації» [19].
М. Т. Білуха	Митний контроль – «функція управління митними операціями підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність з метою забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів з питань державної митної справи та міжнародних договорів України» [19].
В. Гарашук	Митний контроль – це «сукупність заходів, що здійснюються органами митного регулювання, які спрямовані на забезпечення національних митних інтересів і безпеки України» [6].
В. Товт	Митний контроль – це «механізм, який направлений на запобігання переміщення заборонених чинним законодавством товарів та забезпечення безпеки, в тому числі зовнішньоекономічної» [6].
І. Г. Бережнюк	Митний контроль – це «встановлені дії митних органів щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон, а також осіб, причетних до такого переміщення, для гарантування реалізації митних правил» [19].
І. І. Дюмулен	Митний контроль – це «комплекс заходів, які здійснюються національною митною службою з метою забезпечення ввезення та вивезення товарів і транспортних засобів та інших операцій з ними (наприклад, перевірка правильності нарахування митних платежів) відповідно до законів держави» [6].

На думку І. І. Дюмулен: «митний контроль – це «комплекс заходів, які здійснюються національною митною службою з метою забезпечення ввезення

та вивезення товарів і транспортних засобів та інших операцій з ними (наприклад, перевірка правильності нарахування митних платежів) відповідно до законів держави» [6]. В той же час, А. Б. Новіков зазначає: «митний контроль являє собою «сукупність перевірних операцій, що проводяться митними органами, з метою визначення і підтвердження статусу товарів, транспортних засобів та осіб у митній справі, припинення порушень митних правил і реалізації відповідальності у сфері митної справи» [19].

Згідно Кіотської конвенції митний контроль – це комплекс заходів, що здійснюються митними органами для забезпечення дотримання митного законодавства.

У Митному кодексі ЄС митний контроль визначають як «сукупність певних дій митних органів з метою забезпечення правильного застосування митного та іншого законодавств, що регулюють ввезення, вивезення, транзит, передачу, зберігання і кінцеве використання товарів, що переміщуються між митною територією Співтовариства та іншими територіями, та наявність і пересування в межах митної території товарів, що не походять із Європейського Союзу, та товарів поміщених під режим випуску для внутрішнього споживання» [22].

Базовим нормативним актом у здійсненні митного контролю товарів, предметів, транспортних засобів, речей, валютних цінностей є Митний кодекс України. Так, відповідно до статті 318 Митного кодексу України «Митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своїх повноважень з метою забезпечення додержання норм митного законодавства з питань державної митної служби, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку» [40].

Важливу роль у митній системі держави відіграє митний контроль та є її функціональною складовою (рис. 1.2).

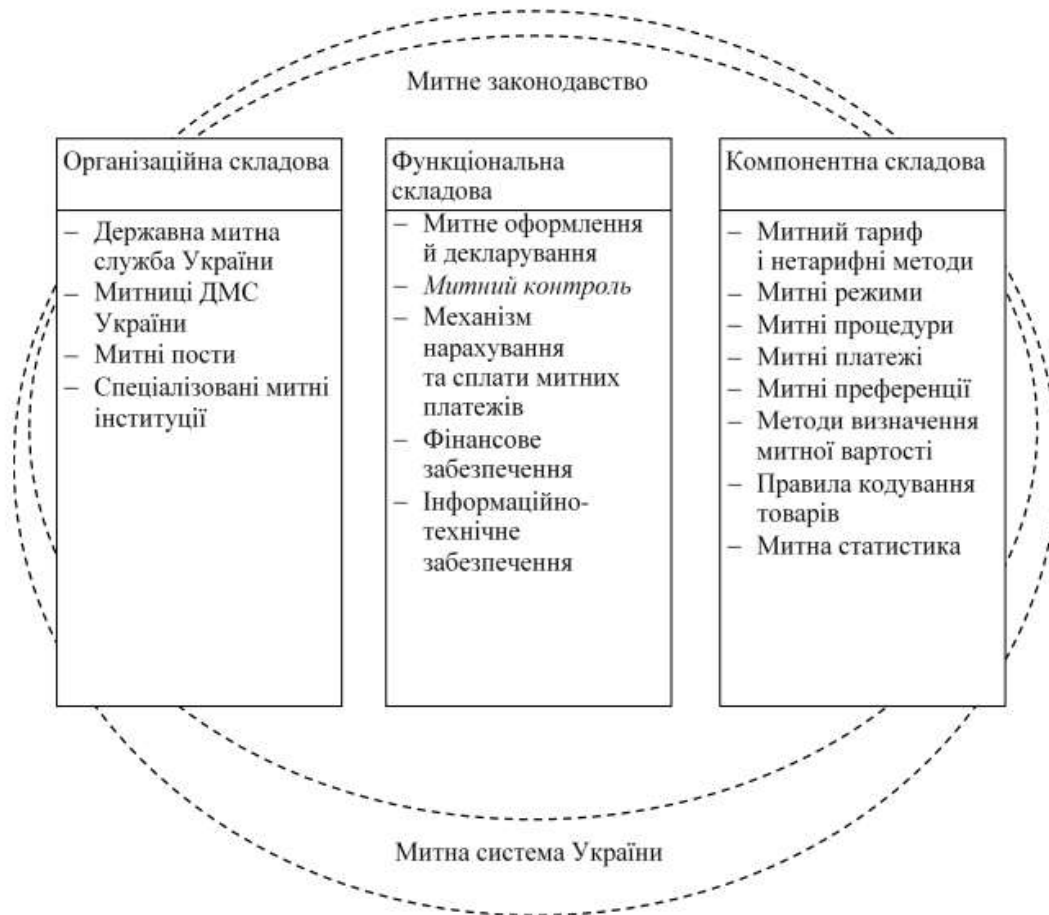

Рис. 1.1. Ідентифікація митного контролю у архітектоніці митної системи України

Джерело: побудовано на основі [11; 12]

Митний контроль є важливим інструментом реалізації митної політики держави, що включає комплекс заходів, які здійснюють органи митної служби України. Ці заходи спрямовані на забезпечення дотримання вимог митного законодавства учасниками зовнішньоекономічної діяльності. Основна мета митного контролю полягає у перевірці відповідності дій суб'єктів економічних відносин нормам митного законодавства за допомогою різних видів контрольних процедур, а також у виявленні порушень митних правил.

«Об'єктами митного контролю є митні платежі та режими, походження товарів, місце товару в тарифній класифікації, митна вартість, контрабанда та ухилення від митного оподаткування. Суб'єктами митного контролю виступають як митні органи, так і окремі їх посадові особи» [6, с. 188]. Митний контроль класифікується за різними ознаками (рис. 1.2).

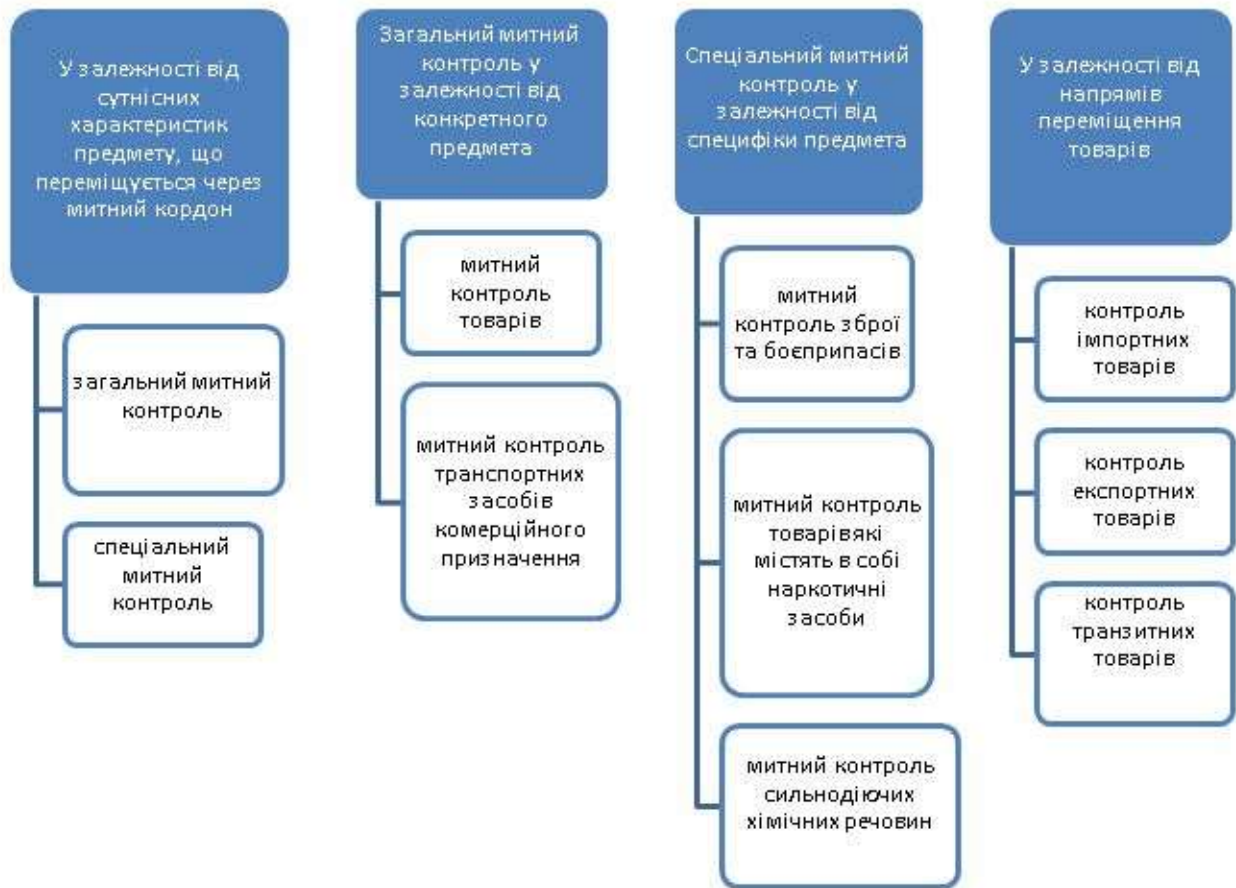

Рис. 1.2. Класифікація митного контролю

«Суб'єктами митного контролю виступають як митні органи, так і окремі їх посадові особи. Основними функціями митного контролю контролююча, фіскальна, інформативно-статистична та превентивна» [6, с. 190].

Контролююча функція спрямована на забезпечення дотримання митного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Фіскальний аспект державної політики в галузі митної справи полягає у наповненні державного бюджету шляхом стягнення митних платежів під час переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон. Інформаційно-статистична функція пов'язана із впровадженням інформаційних технологій, які забезпечують взаємодію між митними органами та суб'єктами зовнішньої торгівлі за допомогою електронного декларування і отримання результатів митного оформлення через відповідні мережі. Превентивна функція передбачає моніторинг процесів у сфері державного управління митною справою, аналіз впливу прийнятих правових актів і управлінських рішень на суспільні

відносини та розробку пропозицій щодо внесення змін до законодавства, що регулює державну митну справу.

Митний контроль товарів та транспортних засобів у пунктах пропуску здійснюється шляхом застосування певних форм митного контролю (рис. 1.3).

«Існують такі форми митного контролю:

- проведення документальних перевірок дотримання вимог митного законодавства України;
- перевірки обліку товарів, що переміщуються та/або перебувають під митним контролем;
- пост-митний контроль;
- огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі, транспортних засобів комерційного призначення тощо» [17].

Рис. 1.3. Форми митного контролю [17]

Митний контроль, як одна з форм державного нагляду, має глибоке історичне коріння. Дослідження його еволюції та розвитку допомагає враховувати минулі недоліки й удосконалювати сучасні підходи. Цей механізм не лише сприяє дотриманню вимог митного законодавства та міжнародних

угод, але й є вагомим джерелом наповнення державного бюджету. До того ж, митний контроль виконує ключову функцію в захисті національних інтересів та забезпеченні економічної безпеки держави.

1.2. Інструментарій митного контролю у забезпеченні економічної безпеки України

Митний контроль відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки України, що підкреслює його значущість у контексті національної безпеки та визначає його важливість у формуванні економічної стратегії держави. Хоча у вітчизняній практиці економічна безпека не розглядає митну безпеку як окрему складову, їхній тісний взаємозв'язок є очевидним. Рівень захищеності митних інтересів прямо впливає на економічну стабільність країни. Митні інтереси України відображають національні пріоритети, які захищаються та реалізуються через механізми державного митного управління. Таким чином, митна безпека слугує гарантією захисту національних інтересів у митній сфері.

«До основних митних інтересів, які сприяють забезпеченню економічної безпеки та митної безпеки України зокрема, відносять (рис. 1.4):

- забезпечення сприятливих умов для полегшення торгівлі, підтримка транзиту, прискорення обігу товарів і пасажирських потоків через митний кордон;
- запобігання ввезенню продукції з низьким морально-етичним контекстом, яка може сприяти міжнаціональним конфліктам, сепаратизму та іншим негативним явищам;
- повне і своєчасне стягнення митних зборів, платежів та податків;
- підтримка наближення митного законодавства до міжнародних стандартів і розвиток міжнародного співробітництва в митній справі;
- запобігання ввезенню на територію держави товарів з недобросовісною конкуренцією та товарами, що можуть загрожувати здоров'ю населення;

– ефективна організація боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил» [59].

До ключових державних пріоритетів у сфері митного регулювання належать стимулювання економічного розвитку, підтримка зовнішньоекономічних зв'язків, створення ефективно функціонуючої митної системи та забезпечення захисту митного кордону. Реалізація цих завдань є критичною для збереження економічної безпеки країни. Одним із головних викликів у цьому контексті є протидія контрабанді, яка становить серйозну загрозу національній безпеці. Для успішного виконання цих функцій держава повинна визначити чіткі пріоритети та закріпити їх на законодавчому рівні. Митна безпека виступає невіддільною складовою економічної безпеки та, водночас, є важливим елементом національної безпеки загалом. Її забезпечення вимагає комплексного підходу, який враховує інтереси держави у митній сфері та механізми їхнього захисту.

У перші дні повномасштабної війни, ключовим кроком, який було здійснено, стало внесення змін та доповнень у роботу митних підрозділів ДМС України, які розташовані на кордоні з росією та білорусією. Дане рішення було прийнято митною службою вже 24 лютого 2022 року, базові контексти такого кроку було регламентовано та узагальнено у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю» № 188-р від 26.02.2022. Цей нормативний акт містить інформацію про офіційне тимчасове закриття ряду пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю (переважна більшість яких знаходяться на кордоні з країною-агресором або близько від тих районів, де ведуться активні бойові дії). Це свідчить про фактичне припинення митного оформлення товарів із росії та білорусі. Окрім того, Урядом України було прийнято Постанову «Про застосування заборони ввезення товарів з російської федерації» № 426 від 09.04.2022, що повністю забороняє ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів з російської федерації у зв'язку із повномасштабним вторгненням.

Отже, внаслідок повномасштабного вторгнення, в Україні проводяться економічні реформи, що характеризуються застосуванням політики протекціонізму, а також виникає необхідність удосконалення роботи митних органів, яка б ефективно вирішувала такі завдання:

«1) забезпечення повного та своєчасного надходження митних платежів до бюджету держави, підвищення контролю за експортно-імпортними операціями;

2) формуванні митної політики, сприяння розвитку національної економіки, забезпечення економічної, науково-технічної, продовольчої, екологічної та фінансової безпеки держави;

3) участь у створенні зовнішньоторговельної політики України із входженням до системи світогосподарських зв'язків;

4) забезпечення ефективної боротьби з порушенням митних правил та незаконним переміщенням наркотичних препаратів, шкідливих та небезпечних для населення товарів» [27; 41].

Аналіз роботи митних органів свідчить про те, що вирішення цих завдань є надзвичайно актуальним у сучасних умовах. Це зумовлює необхідність модернізації функцій Державної митної служби України. Її діяльність має бути узгоджена із потребами зовнішньоекономічної політики країни, адаптована до динамічних змін завдань і умов як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Крім того, важливо забезпечити відповідність митних процедур уніфікованим міжнародним нормам, стандартам, правилам і практикам.

Митні платежі, які є важливою складовою державного бюджету, перебувають під значним ризиком через протиправну діяльність окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Аналізуючи сучасну практику використання технологій митного контролю, можна зробити висновок, що, попри позитивні досягнення, система має суттєві недоліки.

Зокрема, повна автоматизація митного контролю поки не реалізована, що не дозволяє мінімізувати прямий контакт між учасниками ЗЕД та митними органами. Відсутній суб'єктно-орієнтований підхід, який би враховував ризики

порушення митного законодавства конкретними суб'єктами. Також бракує єдиних програмних рішень та баз даних для державних контролюючих органів, що ускладнює міжвідомчу взаємодію та зобов'язує учасників ЗЕД надавати надмірний обсяг інформації.

Українська митна служба за короткий період пройшла етап становлення, створила і постійно вдосконалює нормативно-правову базу, впровадила механізми наповнення бюджету, регулювання ЗЕД і протидії митним порушенням. У контексті воєнного стану митна політика зазнала змін, що відповідають новим пріоритетам забезпечення митної безпеки. Внесено корективи до нормативних актів, які вплинули на всі аспекти регулювання ЗЕД, зокрема механізми митного контролю.

«По-перше, було запропоновано зміни у механізмах організації митних процедур. Зокрема затверджено право вибору суб'єктам господарювання та громадянам, які ввозять товари, в т. ч. транспортні засоби, на митну територію України, один з двох способів їх митного оформлення та митного контролю:

- спрощений спосіб, який передбачає, що «митний контроль та митне оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для морського, автомобільного та залізничного сполучення, здійснюється без справляння митних платежів, у тому числі податку на додану вартість, акцизного податку, ввізного мита, шляхом подання декларантом митному органу попередньої митної декларації без проведення митного огляду, без застосування фітосанітарного контролю, заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (крім державного експортного контролю) безпосередньо у пунктах пропуску/контролю через державний та митний кордон України;

- стандартний спосіб, який передбачає, що «митний контроль і митне оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, здійснюються у повному обсязі відповідно до вимог МКУ, а оподаткування ввезених товарів, у тому

числі акцизним податком та ПДВ, здійснюється на загальних підставах, встановлених Податковим кодексом України» [24].

Запровадження змін до митної політики України в умовах воєнного стану включало кілька ключових нововведень. По-перше, введено можливість відстрочення сплати митних платежів за низкою товарних категорій, таких як лікарські засоби, медичні вироби, окремі продукти харчування та товари критичного імпорту.

По-друге, значні зміни зазнала процедура розмитнення транспортних засобів, які ввозяться на територію України. Цей крок був спрямований на забезпечення потреб Збройних Сил України в автотранспорті та підтримку підприємств, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Водночас спрощення митного оформлення автомобілів, хоч і стимулювало розвиток ЗЕД, на практиці переважно використовувалося громадянами для придбання авто для особистого користування.

В умовах змін у структурі зовнішньоекономічної діяльності та митній політиці державні органи й митна служба намагаються діяти скоординовано. Вони прагнуть ухвалювати рішення, які не лише вдосконалюють митні процедури та підсилюють економічну безпеку, а й забезпечують стабільний розвиток економіки в період післявоєнної відбудови.

Однак недосягнення запланованих показників митних надходжень, спричинене різними зовнішніми та внутрішніми факторами, може створити ризик посилення тиску на законослухняних учасників ЗЕД. Такий підхід здатен погіршити бізнес-середовище, знизити економічну активність та спричинити відтік капіталу. Тому підвищення ефективності контрольних функцій митної служби України є важливим завданням, яке потребує постійного вдосконалення.

Аналіз впливу військових та політичних конфліктів на економічну безпеку України показав, що організація митних процедур в умовах війни потребує особливого підходу. Ця діяльність охоплює контроль, оформлення товарів і послуг, що перетинають кордон, а також забезпечення своєчасного

надходження митних платежів до бюджету. Повномасштабне вторгнення РФ суттєво змінило функціонування митної служби, що потребувало адаптації нормативно-правової бази та операційних процесів.

Отже, навіть попри реалізацію низки заходів, вдосконалення митних процедур залишається актуальним завданням. Реформа митної служби та впорядкування процесів митного оформлення мають стати основою для забезпечення ефективності роботи митних органів у період воєнного стану та відновлення країни після війни.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА ЙОГО НАСЛІДКІВ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз фіскальних показників діяльності митних органів в контексті виявлення потенційних загроз економічній безпеці України

Ефективна митна політика є ключовим елементом забезпечення економічної стабільності, розвитку торговельних відносин та захисту національної безпеки. В умовах воєнного стану країна стикається з новими викликами, що вимагають швидкої адаптації митних процедур, особливо в частині митного контролю. Стає актуальним спрощення процесів для ввезення гуманітарної допомоги та військових вантажів, поряд із посиленням заходів для протидії контрабанді, нелегальному переміщенню товарів і можливим диверсіям.

Війна між Україною та російською федерацією радикально змінила всі аспекти суспільного життя, висунувши митну політику на передову лінію економічної оборони країни. Митні органи, опинившись у центрі економічних і стратегічних викликів, зіштовхнулися з необхідністю прийняття рішучих і ефективних заходів у надзвичайних обставинах.

Для побудови ефективної митної політики необхідний ретельний аналіз численних аспектів. Це включає оперативну реакцію на зовнішні загрози, гарантування економічної безпеки та збереження митних інтересів держави. У цьому контексті особливо важливо вдосконалити нормативно-правову базу, конкретизувати стратегічні пріоритети митної системи, розробити систему оцінки рівня митної безпеки та визначити дієві механізми її забезпечення.

Митна система України, адаптуючись до умов війни, стала важливим інструментом контролю за переміщенням товарів і послуг через державний кордон. Зміна геополітичних реалій змусила митні органи оперативно переглянути свої стратегії, переорієнтувати ресурси та оптимізувати роботу для ефективного функціонування в умовах економічної нестабільності.

Крім традиційного контролю за експортно-імпортними операціями, митні органи забезпечують моніторинг потоків гуманітарної допомоги та стратегічних ресурсів. Зростання митних надходжень свідчить про активізацію зовнішньоторговельної діяльності: збільшення експорту демонструє успіх української продукції на міжнародних ринках, а зростання імпорту вказує на посилення споживчого попиту всередині країни.

Географічна структура зовнішньої торгівлі є важливим фактором, що впливає як на швидкість митного оформлення, так і на якість митного контролю. Тож митна політика в умовах війни відіграє стратегічну роль, забезпечуючи не лише економічну стабільність, а й зміцнення державної безпеки.

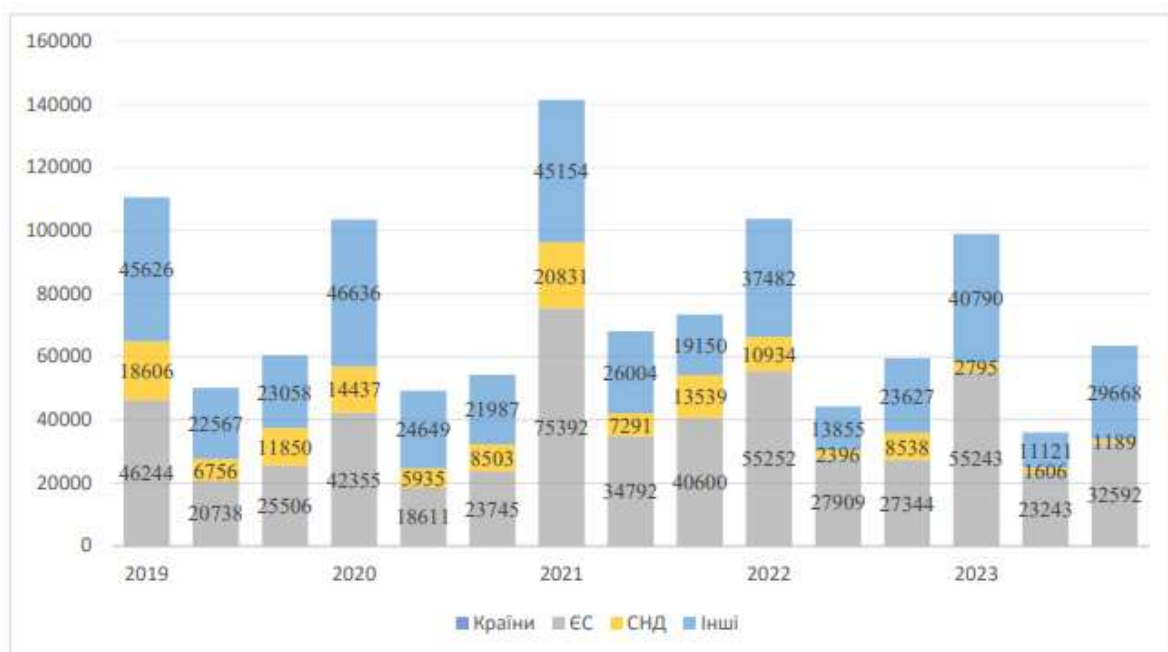

Рис 2.1 Стан зовнішньої торгівлі у 2019-2023 роках, млн. дол.

Джерело: систематизовано автором на основі [32; 33]

У 2023 році сукупний товарообіг України знизився на 10% у порівнянні з 2019 роком, що можна пояснити різницею в умовах функціонування пунктів пропуску на кордонах із країнами ЄС і державами СНД, а також особливостями торговельної номенклатури та складом учасників зони вільної торгівлі з обох боків кордону.

Товарообіг із країнами ЄС у 2023 році зріс на 10% порівняно з 2019 роком. Цей ріст значною мірою обумовлений посиленням економічної та

військової співпраці, зокрема, після надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС 23 червня 2022 року. За цей період експорт до ЄС збільшився на 12%, а імпорт – на 28%.

Натомість торгівля з країнами СНД різко скоротилася. Товарообіг упав на 85%, що пов'язано з повним припиненням торговельних відносин із росією та білорусією через їхню агресію проти України. Експорт до цих країн зменшився на 76%, а імпорт – на 90%.

Товарообіг із рештою країн світу також знизився на 11%. Експорт впав на 51%, але імпорт зріс на 29%, що, ймовірно, відображає переорієнтацію на нові джерела постачання, зокрема продукції спеціального призначення. За підсумками 2022 року експорт товарів з України зменшився на 35,1% (або на 23,9 млрд доларів) порівняно з 2021 роком, склавши 44,1 млрд. доларів.

«За січень-серпень 2023 року Україна експортувала товарів на 24,5 млрд., дол. з яких до бюджету внаслідок сплати вивізного мита надійшло 465,8 млн. грн. Експортери отримали на 15% менше виручки порівняно з аналогічним періодом 2022 року (28,9 млрд. дол.) та на 41% – відносно 41,8 млрд. дол. за вісім місяців 2021-го» [26].

Зменшення виручки у 2023 році пов'язано з тим, що в січні та лютому 2022 року, до повномасштабного вторгнення РФ, обсяги українського експорту були рекордними. Якщо порівнювати період за шість місяців з березня до серпня, обсяги експорту у 2023 році зросли на 2% порівняно з аналогічним періодом 2022 року.

Також експорт товарів з України зазнав значного скорочення у 2023 році, що торкнулося всіх галузей, без винятку (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Експорт товарів у 2022–2024 роках, щомісяця, млн. дол.

«Проаналізувавши динаміку експорту, важливо також дослідити імпорту, щоб отримати загальну ситуацію в зовнішній торгівлі України. Імпорт відіграє важливу роль у забезпеченні країни необхідними товарами та ресурсами, а також стимулює розвиток вітчизняних галузей.

Аналіз динаміки імпорту товарів та послуг до України у 2022 році свідчить про його значне скорочення. За даними Державної служби статистики України, загальний обсяг імпорту зменшився на 24,1% (на 17,6 млрд. дол.) у порівнянні з 2021 роком і склав 58,3 млрд. дол.» [26].

Рис. 2.3. Імпорт товарів у 2022–2023 роках, щомісяця, млн. дол.

У першому півріччі 2023 року зафіксовано значне зростання обсягів імпорту товарів на 20,7%, що відповідає додатковим 5,2 мільярда доларів порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Загальний обсяг імпорту досягнув 30,4 мільярда доларів. Аналіз структури експортно-імпортних операцій дає змогу глибше оцінити динаміку зовнішньої торгівлі та її вплив на формування митних надходжень. Це, у свою чергу, безпосередньо позначається на доходах державного бюджету через сплату митних платежів. У контексті війни митна політика зазнала кардинальних змін, головними завданнями якої стали забезпечення економічної та національної безпеки, підтримка вітчизняної економіки та створення максимально сприятливих умов для імпорту життєво необхідних товарів.

«Основними напрямками стали:

- спрощення митних процедур для імпорту гуманітарної допомоги, озброєння, військової техніки, енергоресурсів та товарів критичного імпорту, що дозволило прискорити надходження необхідних вантажів в країну;
- запровадження тимчасових заборон та обмежень на експорт низки товарів стратегічного значення для забезпечення внутрішніх потреб держави;
- активне співробітництво з митними службами країн ЄС та Великої Британії для протидії обходу санкцій та контрабанді з росії» [8].

У контексті воєнного стану митні органи України демонструють здатність оперативно реагувати на виклики, забезпечуючи адаптацію до нових реалій. Проте бойові дії створюють серйозні перешкоди для ефективного функціонування митної системи. Удосконалення митної політики стає ключовим завданням для стимулювання економічного відновлення та інтеграції країни у глобальні торговельні процеси.

Економічна стабільність держави значною мірою залежить від забезпечення стабільних доходів до бюджету. У цьому контексті митні платежі набувають критичного значення, оскільки вони є суттєвою складовою бюджетних надходжень. Результативне адміністрування цих платежів не лише підтримує розвиток вітчизняного виробництва і захищає внутрішній ринок, а й

сприяє зміцненню економічної безпеки країни. Від ефективності митної системи залежить спроможність держави фінансувати соціально-економічні програми, що впливає на рівень добробуту суспільства.

Роль митних платежів у формуванні доходів державного бюджету визначає їхній пріоритет у податковій системі. Для оцінки фіскальної ефективності оподаткування зовнішньоекономічної діяльності важливо проаналізувати їхню частку в загальних бюджетних доходах (рис.2.4).

Рис. 2.4. Частка митних платежів у доходах державного бюджету та у податкових надходженнях, %

Джерело: складено автором за відкритими даними [8].

«Аналізуючи вищезазначені дані, можна говорити, що в Україні фіскальна роль митних платежів досить вагома, оскільки частка митних платежів у доходах Державного бюджету складає близько 40 %, тоді як у країн з найбільш розвиненими економіками світу значення цього показника становить близько 30 %. Це говорить про високі обсяги імпорту у нашій державі, тобто значну імпортозалежність економіки. Щодо частки митних платежів у податкових надходженнях, то «протягом аналізованого періоду в середньому, за виключенням 2022 та 2023 років, вона становить 45 %, у той час, коли в країнах провідних економік світу – понад 60 %» [8].

Фактори впливу на зміну частки митних платежів можна поділити на два періодами: з 2020 року по 2021 рік та з 2022 року по теперішній час.

Таблиця 2.1

Зміна частки митних платежів за період 2017-2023 роки, %

Рік	Частка митних платежів в доходах бюджету, %	Зміна (%) від попереднього року	Частка митних платежів (%)	Зміна (%) від попереднього року
2017	39,96	-	50,56	-
2018	39,88	-0,20	49,11	-2,87
2019	37,39	-6,25	46,88	-4,54
2020	33,68	-9,93	42,58	-9,16
2021	38,44	14,14	45,03	5,76
2022	17,36	-54,85	33,19	-26,31
2023	18,02	3,79	40,01	20,56

У 2020 році, на тлі пандемії COVID-19 та глобальної економічної кризи, частка митних платежів зменшилася. Закриття кордонів, обмеження міжнародної торгівлі та зниження економічної активності призвели до суттєвого падіння обсягів митних надходжень. У 2021 році відновлення економічної активності після ослаблення карантинних обмежень спричинило зростання частки митних платежів, що свідчило про поступове пожвавлення економіки.

Однак у 2022 році через повномасштабну військову агресію росії митні надходження різко знизилися. Руйнування інфраструктури, скорочення міжнародної торгівлі та економічна нестабільність мали критичний вплив на бюджетні показники. У 2023 році спостерігається поступове зростання митних надходжень, що відображає адаптацію економіки до умов війни та часткову стабілізацію митної системи.

Розглянемо динаміку та структуру надходжень митних платежів протягом 2018–2023 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура надходжень митних платежів протягом 2018–2023 рр.

Показники / Роки	2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%
Загальна сума митних надходжень, млн дол.	13673,8	100,0	14550,6	100,0	13454,9	100,0	17933,7	100,0	9231,5	100,0	6595,9	100,0
У тому числі:												
ПДВ	10786,9	78,9	11191,6	76,9	10141,7	75,4	13930,2	77,7	7782,0	84,3	5237,7	79,4
Акцизний податок	1914,5	14,0	2198,6	15,1	2204,8	16,4	2657,1	14,8	726,0	7,9	781,4	11,9
Мито	972,4	7,1	1160,4	8,0	1108,4	8,2	1346,4	7,5	723,5	7,8	576,8	8,7

Джерело: систематизовано та розраховано за даними [28;29;30]

Протягом аналізованого періоду, попри зменшення частки митних платежів у структурі податкових надходжень та доходах Державного бюджету України, динаміка їх надходжень залишалася нестабільною. Дані табл. 2.2 демонструють коливання у прирості митних платежів, що зумовлене змінами валютного курсу гривні до долара США, а також запровадженням урядових стабілізаційних заходів. Зокрема, у 2022–2023 роках діяли пільгові умови оподаткування для критично важливих товарів і послуг, спрямовані на підтримку суб'єктів господарювання.

Зниження показників у 2020 та 2022 роках було викликане скороченням обсягів імпорتنих операцій, які обкладалися податками у доларах США. У 2020 році імпорт зменшився на 9,44% порівняно з 2019 роком через пандемію COVID-19, що спричинило падіння надходжень ПДВ і, відповідно, загальної суми митних платежів. У 2022 році обсяг сплачених митних зборів з імпорту впав на 49% порівняно з 2021 роком через ухвалення урядом пільгових податкових умов у відповідь на повномасштабне вторгнення російської федерації.

Ці чинники значно вплинули на економічну ситуацію в країні, зокрема на показники митних платежів і рівень економічної безпеки. Одним із ключових індикаторів є рівень митного навантаження: відношення митних платежів до обсягу імпорту та до номінального ВВП, що дозволяє оцінити вплив митних зборів на економіку загалом (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Динаміка митного навантаження на імпорт та економіку в цілому, %

Джерело: складено автором за відкритими даними [12]

Аналіз змін у митному навантаженні на імпорт і економіку в цілому за період 2017–2023 років демонструє суттєві коливання, обумовлені внутрішніми та зовнішніми чинниками. У 2017 році митне навантаження на економіку становило 10,63%, а на імпорт – 19,69%. Наступного року спостерігалось незначне зменшення обох показників: навантаження на економіку знизилось до 10,4%, а на імпорт – до 19,33%, що свідчить про стабільність економічної ситуації та відсутність серйозних потрясінь.

У 2019 році зниження митного навантаження на економіку до 9,39% відображало позитивні тенденції, зокрема ефективність заходів лібералізації митної політики, зумовлених процесом євроінтеграції. Водночас навантаження на імпорт зменшилося лише до 19,17%, що свідчить про сталість у митному регулюванні.

Ситуація змінилася у 2020 році під впливом пандемії COVID-19, яка завдала значного удару по економіці. Митне навантаження на економіку впало до 8,64%, тоді як навантаження на імпорт, навпаки, підвищилось до 21,55%. У 2021 році, зі зростанням економічної активності після першого етапу пандемії, митне навантаження на економіку збільшилося до 9,13%, а на імпорт – до 21,81%.

21,81%, що відображає поступове відновлення зовнішньоекономічної діяльності.

2022 рік став критичним через повномасштабну війну, розв'язану росією проти України. Воєнні дії, руйнування інфраструктури та зниження економічної активності спричинили падіння митного навантаження на економіку до 7,32%, а на імпорт – до 19,73%. Це стало наслідком порушення логістичних ланцюгів і зменшення обсягів зовнішньої торгівлі.

«У першій половині 2023 року спостерігається значне зростання митного навантаження на економіку до 9,17%, що свідчить про адаптацію економіки до нових умов і стабілізацію митних операцій. Митне навантаження на імпорт зросло до 23,46%, що вказує на збільшення обсягів імпорту та на чергове підвищення митних ставок для деяких категорій підакцизних товарів» [61].

Загалом, динаміка митного навантаження свідчить про його високу чутливість до глобальних і регіональних кризових явищ, таких як пандемія та військовий конфлікт. Ці події суттєво впливають на митну політику, рівень економічної безпеки та стан бюджетних надходжень. У відповідь потрібні комплексні регуляторні заходи для забезпечення стабільності митного навантаження, підтримки економіки та захисту товаровиробників, які є ключовими платниками митних платежів.

2.2. Оцінка результативності проведення митного контролю в умовах воєнного стану

Економічна безпека, зокрема її митний аспект, відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та розвитку держави, виконуючи низку важливих функцій. Насамперед, митні органи здійснюють контроль за переміщенням товарів через митний кордон, що дозволяє запобігати незаконним операціям із ввезення та вивезення продукції, яка може створювати ризики для економіки. Також митна безпека сприяє захисту внутрішнього ринку, перешкоджаючи недобросовісній конкуренції та імпорту товарів, що не відповідають

встановленим стандартам якості та безпеки. Важливою функцією митної системи є також забезпечення належного справляння митних платежів, що є значним джерелом доходів державного бюджету.

Питання економічної безпеки України, зокрема у сфері митної політики, набувають особливого значення як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Митна безпека виступає одним із фундаментальних елементів економічної стабільності, а динамічний розвиток зовнішньоторговельних відносин та науково-технічного співробітництва із закордонними партнерами визначається пріоритетним напрямом зовнішньої політики держави.

Інтереси України у сфері митної діяльності включають розвиток економічної інфраструктури, стимулювання зовнішньоекономічних зв'язків, ефективне функціонування митної системи та захист державного кордону. Для досягнення цих цілей необхідно активізувати зусилля у боротьбі з контрабандою, яка завдає значної шкоди економіці та становить серйозну загрозу економічній безпеці країни.

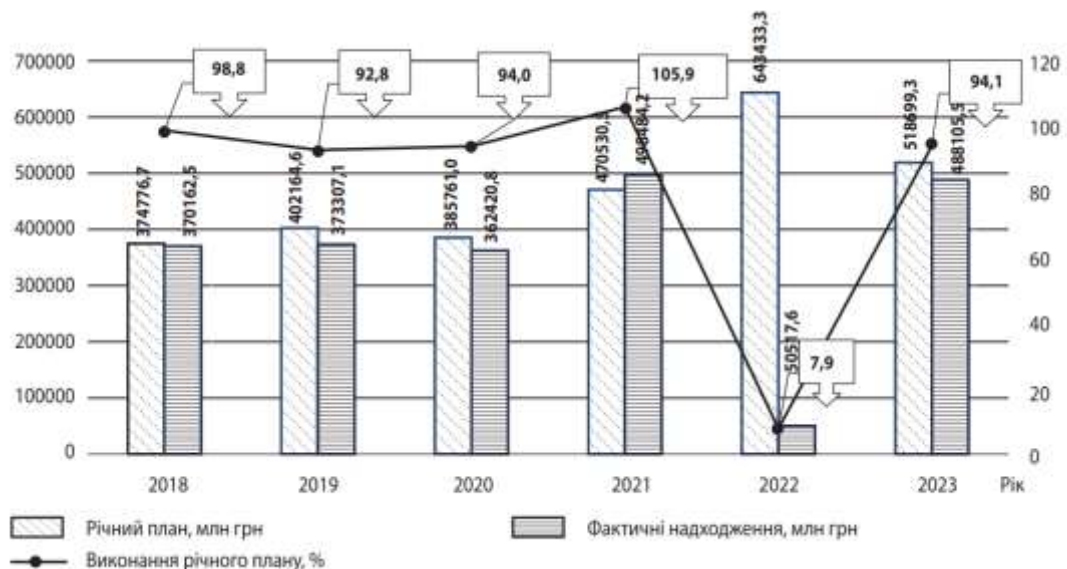

Рис. 2.6. Виконання плану надходжень митних платежів протягом 2018–2023 рр., %

Джерело: систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [28; 29; 30; 31]

Аналіз показників виконання плану надходжень митних платежів у контексті контролю за достовірністю митної вартості, боротьби з корупцією та

перевірки законності зовнішньоекономічних операцій має ключове значення для зміцнення економічної безпеки держави. Одним із основних індикаторів ефективності роботи митних органів є рівень виконання планових надходжень митних платежів до державного бюджету. З огляду на результати аналізу, варто зазначити, що у досліджуваний період митні органи не ставили собі за мету посилення фіскального тиску на суб'єктів господарювання. Це стало причиною недовиконання планових показників, яке в середньому становило 4,82% у період з 2018 по 2020 роки.

«До факторів, які вплинули на стан надходжень митних платежів у 2023 році відносять початок повномасштабної вторгнення росії, запровадження в України воєнного стану та наслідок зменшення обсягів виробництва, зміна логістичних маршрутів, блокування морських портів, закриття повітряного простору, тимчасове призупинення діяльності деяких митниць; застосування у першому півріччі 2023 року 7 % ставки ПДВ та знижених ставок акцизного податку на операції з імпорту пального» [61].

Рис. 2.7. Фактори, що вплинули на стан надходжень митних платежів у 2023 році

«Лише 2021 рік став винятком, оскільки тоді надходження митних платежів до держбюджету перевищили план на 5,9 %. Серед основних факторів

невиконання плану можна визначити такі як неефективне макроекономічне прогнозування, недоліки у плануванні доходів при складанні проєкту Закону України «Про Державний бюджет України». За підрахунками Рахункової палати України, у 2019 році плановий показник надходжень ПДВ із ввезених на митну територію України товарів не виконано на 21 млрд. грн. На виконання плану надходжень митних платежів у 2022 році вплинуло прийняття Верховною Радою України законодавчих змін з питань пільгового оподаткування товарів, що ввозяться на митну територію України в умовах воєнного стану» [63].

«Протягом 3 кварталів 2024 року митницями Держмитслужби ініційовано пост-митний контроль за 2223 митними деклараціями. У результаті в 1 492 митних деклараціях (67% від загальної кількості) виявлено недостовірні заявлені відомості» [27]. Найбільша кількість виявлених фактів недостовірного декларування встановлена за напрямками контролю, які зображені на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Факти недостовірного декларування за напрямками контролю протягом 3 кварталів 2024 року, %

З початку 2024 року за результатами пост-митного контролю до державного бюджету добровільно сплачено 35,6 млн. грн. митних платежів. Пост-митний контроль здійснюється вибірково, на основі аналізу ризиків, і не охоплює всі випадки митного оформлення. Цей механізм передбачає, що митні

органи можуть запитувати додаткові документи, які не подавалися під час оформлення, але містять інформацію для перевірки правильності даних у митній декларації.

Результати таких перевірок враховуються системою управління ризиками й можуть впливати на рішення про проведення майбутніх документальних перевірок підприємств. Для забезпечення виконання планових показників доходів держбюджету вживаються заходи, спрямовані на посилення контролю за правильністю визначення митної вартості, класифікації товарів, країни походження, а також за повнотою оподаткування та обґрунтованістю застосування пільг із сплати митних зборів.

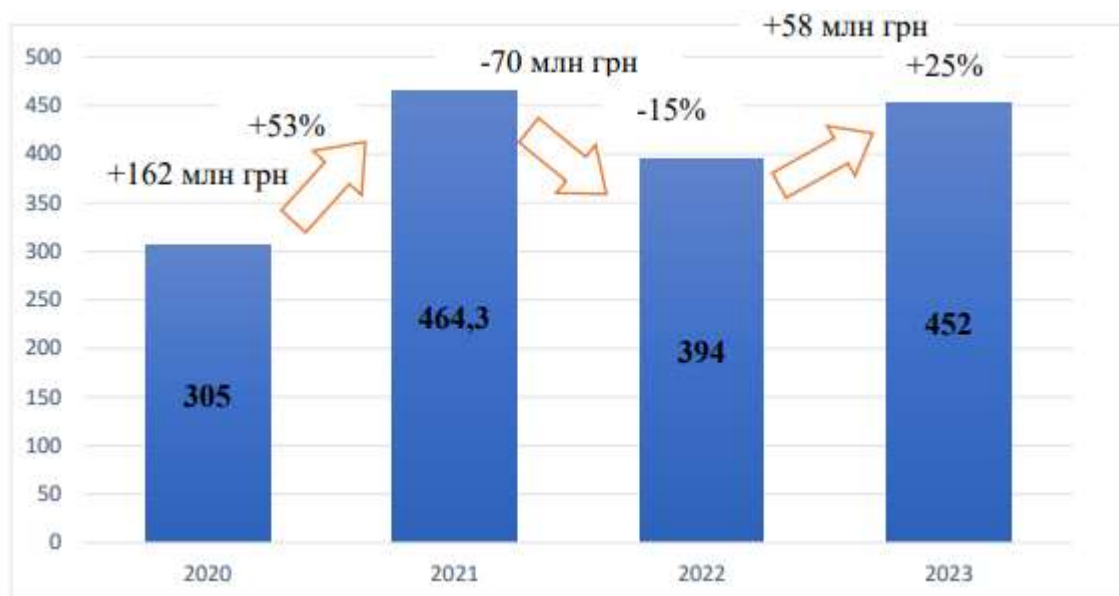

Рис. 2.9. Контроль за правильністю декларування країни походження товару в 2020-2023 роках

«У 2022 році додаткові доходи від контролю за правильністю декларування країни походження товарів становили 394,6 мільйона гривень, що на 69,7 млн гривень (15%) менше порівняно з аналогічним періодом 2021 року (з 2021 року – 464,3 млн грн). У 2023 році додаткові надходження від контролю за правильністю декларування країни походження товарів склали 452 мільйони гривень, що на 59 мільйонів гривень (25%) більше, ніж за відповідний період 2022 року (2022 рік – 394 мільйона гривень)» [29; 30] (рис. 2.9).

«Відповідно до правил походження міжнародних угод України про вільну торгівлю та статті 45 Митного кодексу України «Держмитслужбою у 2023 році

до компетентних органів зарубіжних країн направлено на перевірку 18 278 документів про походження, які подавалися при митному оформленні товарів для застосування тарифних преференційній зі сплати мита на загальну суму 635 млн гривень» [30].

Рис. 2.10. Перевірка автентичності преференційних документів про походження за 2022-2023 роки

У 2023 році зарубіжні компетентні органи, реагуючи на запити Держмитслужби України, у тому числі й надіслані в попередні періоди, провели перевірку 4 331 документа, що підтверджують преференційне походження товарів. З них у 3 134 випадках преференційний статус походження не було підтверджено, що призвело до нарахування митних платежів у розмірі 84,9 млн. грн. Станом на 1 січня 2024 року до державного бюджету вже сплачено 15,1 млн. грн. відповідно до цих нарахувань.

На основі статті 47 Митного кодексу України та положень міжнародних договорів Держмитслужба сприяє доступу продукції українських виробників на ринки Європейського Союзу, країн Європейської асоціації вільної торгівлі (Норвегія, Швейцарія, Ліхтенштейн, Ісландія), Великої Британії, Чорногорії, Північної Македонії, Грузії, Молдови, Туреччини. Це забезпечується шляхом

перевірки сертифікатів і декларацій про походження товарів з України. Протягом 2023 року було проведено перевірку 296 таких документів та надано відповідні відповіді митним адміністраціям інших країн. Серед них: 66 сертифікатів EUR.1, виданих митницями в рамках угод про вільну торгівлю з країнами ЄС; 199 сертифікатів СТ-1, оформлених торгово-промисловими палатами України для торгівлі з країнами СНД та Грузією; 28 декларацій про походження, складених експортерами або уповноваженими експортерами на інвойсах; 3 сертифікати загальної форми, видані торгово-промисловими палатами відповідно до Спеціального додатка К до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур.

Рис. 2.11. Верифікація документів про походження товарів з України за запитами митних органів іноземних держав в 2023 році

«За результатами перевірки не підтверджено країну походження товарів по:

- 8 сертифікатах з перевезення товару EUR.1;
- 9 сертифікатах про походження товару форми СТ-1;
- 6 деклараціях про походження товару.

Також за результатами перевірки 77 сертифікатів про походження товару форми СТ-1 визнано недійсними (не видавались)» [30].

«Відповідно до частини першої статті 46 Митного кодексу України та з метою підтримки експорту товарів українського походження, а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у межах угод про

вільну торгівлю з Європейським Союзом, країнами ЄАВТ, Чорногорією, Грузією, Державою Ізраїль та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, митницями забезпечено безоплатну видачу сертифікатів з перевезення (походження) форми EUR.1 (далі – сертифікати). У 2023 році митницями видано 259 370 шт. сертифікатів, що на 10 401 шт., або 4 % менше у порівнянні з аналогічним періодом минулого року (269 771 штука)» [30].

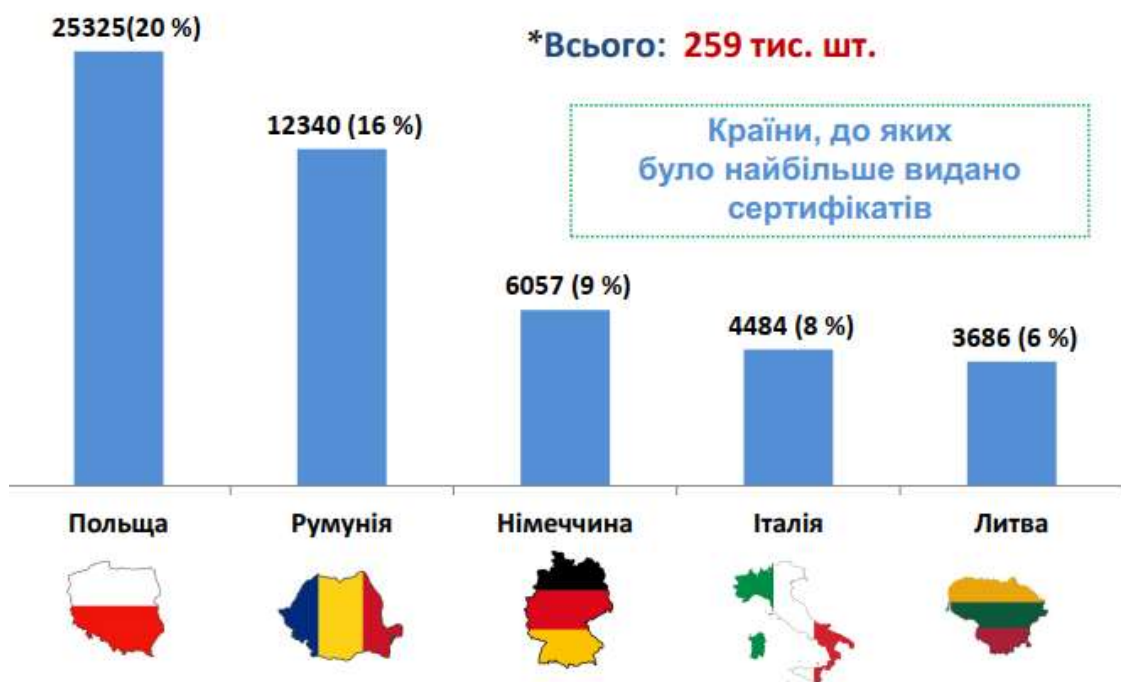

Рис. 2.12. Результати оформлення сертифікатів EUR.1 за 2023 рік

Найбільшу кількість сертифікатів у звітному періоді було видано на товари, експорт яких з України здійснювався на умовах вільної торгівлі до таких держав (рис. 2.12): «ЄС – 252 133 шт.; Велика Британія – 3 357 шт.; ЄАВТ – 1 793 шт.; Молдова – 820 шт.; Ізраїль – 559 шт.; Північна Македонія – 353 шт.; Грузія – 201 шт.; Чорногорія – 154 штуки» [20].

Таким чином, Держмитслужбою забезпечується на постійній основі преференційний доступ експорту товарів з України на ринки держав ЄС, ЄАВТ, Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії, Грузії, Держави Ізраїль, Північної Македонії, Молдови та Республіки Чорногорія.

«Протягом січня-жовтня 2024 року митниці Державної митної служби України виявили 8 004 порушення митних правил на 17,3 млрд грн. Вартісний

показник збільшився майже у 2,2 рази порівняно з аналогічним періодом 2023 року» [33] (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Статистика порушення митних правил за 10 місяців 2024 року

Митна безпека є ключовим елементом економічної безпеки держави, яка, у свою чергу, виступає складовою частиною національної безпеки. Значущість митної політики у системі державного забезпечення національної безпеки зумовлюється її основною метою – захистом економічних інтересів та зміцненням безпеки України. Незважаючи на те, що у вітчизняній практиці митна безпека не розглядається як окремий компонент економічної безпеки, її взаємозв'язок з економічною безпекою очевидний: рівень захищеності митних інтересів безпосередньо впливає на економічну стабільність країни.

Ефективність митного контролю, попри зниження обсягу додаткових митних платежів, залишається визначальною. Він є потужним інструментом для виявлення порушень митного законодавства, що сприяє не лише скороченню нелегального товарообігу, але й захисту інтересів вітчизняних виробників. Крім того, якісне здійснення митного контролю відіграє важливу роль у наповненні державного бюджету.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Інтеграція України у глобальну спільноту, особливо в європейський економічний простір, створює нові умови для регулювання економічних відносин. Прагнення України стати повноправним учасником європейського ринку супроводжується двома ключовими викликами. Перший – це активізація зовнішньоторговельних відносин із провідними країнами-членами ЄС, другий – посилення механізмів економічної безпеки. Такий підхід спрямований на збереження автономності національного ринку як самостійного учасника міжнародної торгівлі.

Митний контроль виступає основним інструментом забезпечення дотримання законодавства та нормативів у сфері міжнародної торгівлі, виконуючи стратегічно важливу функцію. Євроінтеграційні процеси стимулюють трансформацію національної економіки, потребуючи модернізації підходів до захисту внутрішнього ринку й підтримки вітчизняних виробників. Відтак, виникає необхідність вдосконалення митної політики, яка має відповідати стандартам європейського законодавства та враховувати інтереси всіх сторін торговельного процесу.

Митний контроль, як один із видів нагляду, здійснюється митними органами під час перетину товарами державного кордону. Поряд із ним існують інші форми контролю, зокрема фітосанітарний, ветеринарно-санітарний та контроль харчової безпеки. У межах Аналітичного звіту, підготовленого Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) за підтримки Європейського Союзу, Atlas Network (США) та МФ «Відродження», презентовано результати п'ятої хвилі щорічного опитування підприємств за 2023 рік [33]. Звіт висвітлює ефективність роботи митних органів України та результати митної реформи.

Згідно з даними Звіту, митний контроль залишається одним із найпроблемніших видів нагляду в країні. Оцінювання проводилось за шкалою, де «0» відповідала відсутності труднощів, а «5» – максимальним перешкодам. Лише 61,1% респондентів зазначили про відсутність значних проблем із митним контролем, тоді як для фітосанітарного контролю цей показник сягнув 78,1%, ветеринарно-санітарного – 78,9%, а контролю на харчову безпеку – 86,6% [33] (рис. 3.2). Таким чином, митний контроль, як основний вид регулювання, створює найбільше труднощів для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності порівняно з іншими видами контролю.

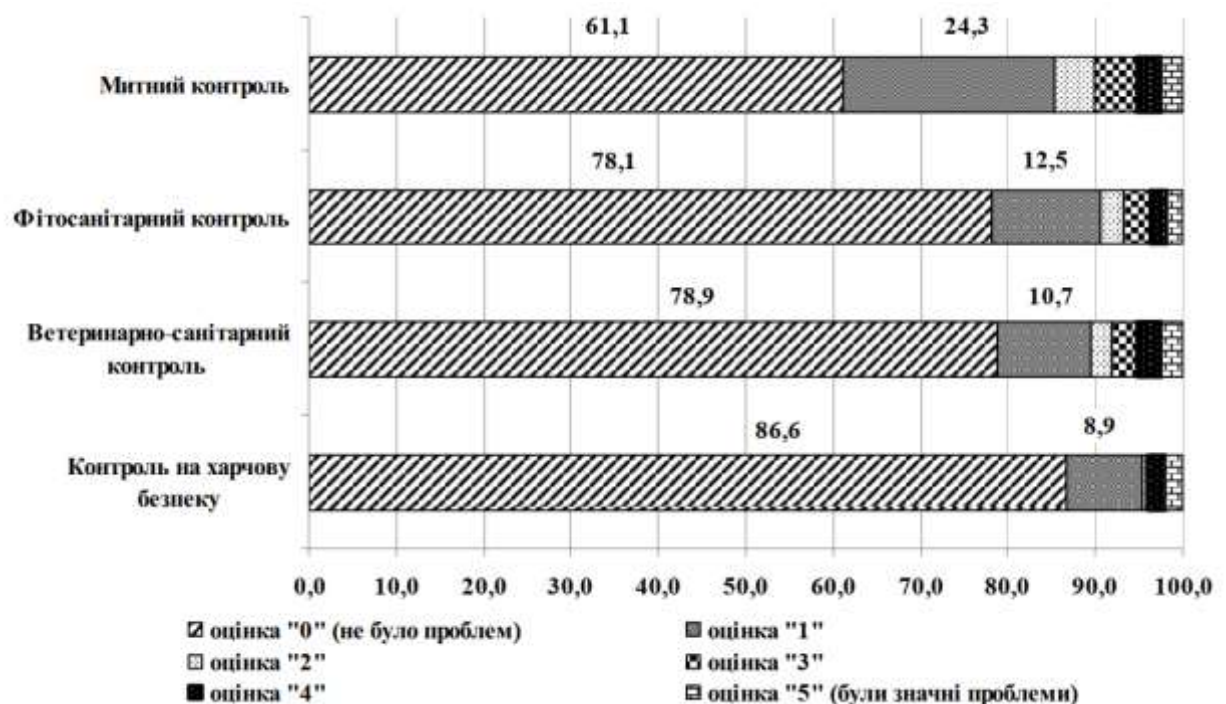

Рис. 3.2. Розподіл оцінок для різних видів контролю, % респондентів

Джерело: складено авторами за даними [33]

Аналіз складнощів, пов'язаних із митним контролем, свідчить, що найбільше труднощів зазнають мікропідприємства та малий бізнес. За шкалою від 0 до 5 рівень проблемності для цієї категорії оцінюється у 0,8. Натомість середні та великі підприємства стикаються з меншими перешкодами — їхній показник становить 0,6. Це обумовлено низкою факторів, серед яких несприятливі умови для розвитку малого бізнесу, прогалини у законодавчому регулюванні господарської та зовнішньоекономічної діяльності, а також нечесна конкуренція на внутрішньому ринку. У процесі здійснення митного

контролю можна виокремити кілька основних проблемних аспектів, які представлено на рисунку 3.3.

«Вітчизняна практика свідчить про відсутність узгодженості практики діяльності митних служб із стандартами і вимогами до роботи, які підвищують у контексті євроінтеграції. Можна стверджувати, що для українського бізнес середовища характерним залишається наявність сталих проблем, які значно ускладнюють інтеграційні процеси. Існуючі проблеми пов'язані із:

- складністю системи митного контролю, що породжує відсутність прозорості та ефективності у роботі митних органів;
- низькою гармонізацією роботи між інституціями, що беруть участь у ході реалізації митного контролю;
- відсутністю чіткого розмежування функціональних обов'язків, що призводить до дублювання деяких із задач чи паралельного виконання операційних заходів. Джерелом неналежної координації дій може бути як громіздкість системи, так і відсутність ефективної комунікації між працівниками, підрозділами, відділами;
- незавершеність роботи щодо створення єдиної інформаційної системи митного контролю, що іноді спричиняє прийняття управлінських рішень на основі недостовірної чи неповної інформації про суб'єкти, які беруть участь у ЗЕД, чи конкретні операції;
- домінуванням людського фактору та суб'єктивізму в ході реалізації митного контролю і аудиту, значна корумпованість працівників;
- недосконалістю і неефективністю нормативно-правової бази чи низьким рівнем її відповідності європейським стандартам/вимогам, що сповільнює темпи інтеграції та розвитку транскордонної торгівлі між Україною і ЄС» [33].

Митний контроль складає основу забезпечення економічної безпеки держави. Завдяки діям митних органів попереджається ввезення на митну територію України заборонених товарів, або вивезення товарів з порушеннями митних правил. Однак, давно існує проблема технічного оснащення роботи

митних органів, що негативно впливає на якість митного оформлення та митного контролю.

За результатами опитування експортерів та імпортерів проблема використання митними органами застарілого обладнання входить до п'ятірки найвагоміших проблем (рис. 3.3).

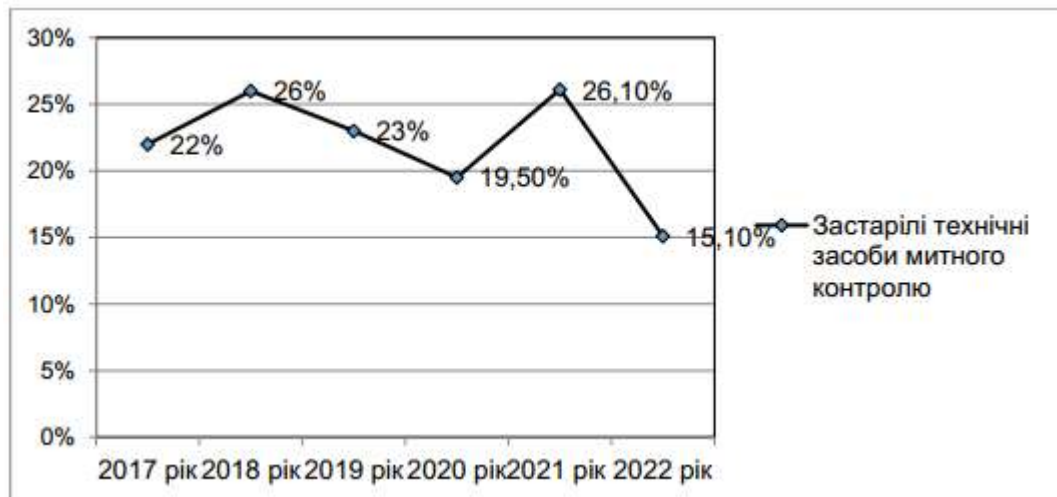

Рис. 3.3. Проблема застарілості технічних засобів митного контролю

Проблема застарілості засобів митного контролю залишається актуальною для п'ятої частини суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Проте, у 2022 році цей показник зменшився до 15 %, що можна пояснити початком воєнних дій та зміною ставлення до роботи митних органів у цей період. У 2020–2022 роках респонденти оцінювали різні аспекти діяльності митних служб, зокрема рівень їх технічного забезпечення. Як видно з рисунка 3.4, цей показник залишається на середньому рівні, оскільки в 2022 році середня оцінка перевищила значення 3,5 балів [18].

Відповідно до даних Державної митної служби України, станом на 1 липня 2021 року на пунктах пропуску через державний кордон України використовувалося відповідне технічне обладнання, що проілюстровано на рисунку 3.4.

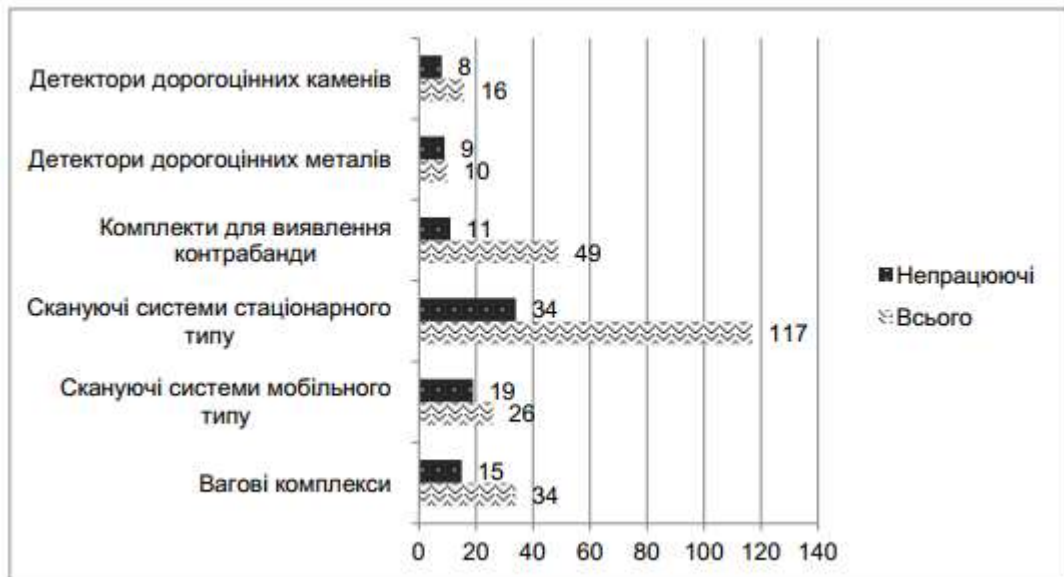

Рис. 3.4. Стан технічних засобів митного контролю

При цьому на Північній митниці з чотирьох вагових комплексів жоден не працював, на Закарпатській – з чотирьох не працювали три, на Галицькій – з трьох – два, на Волинській – з шести – три» [22]. В Національній стратегії доходів-2030 також робиться наголос на незадовільному стані технічного забезпечення роботи митних органів.

«Станом на листопад 2023 року у митницях Державної митної служби України обліковується 6 806 одиниць технічних засобів митного контролю, з них у робочу стані – 4 959 одиниць обладнання (73 % від загальної кількості), із яких 1670 одиниць (33 %) морально застаріли та експлуатуються 10 та більше років» [18].

Митний контроль відіграє важливу роль у протидії тіньовій економіці, сприяючи збереженню фінансової стабільності та створенню умов для чесної конкуренції в економіці країни. Як і багато інших держав, Україна стикається з викликами, пов'язаними з тіньовим сектором, що негативно впливає на її фінансову та економічну стабільність. Саме тому ефективність митного контролю є ключовим чинником у вирішенні цієї проблеми. Останнім часом в Україні спостерігається тенденція до зростання обсягів тіньової економіки (див. рис. 3.5).

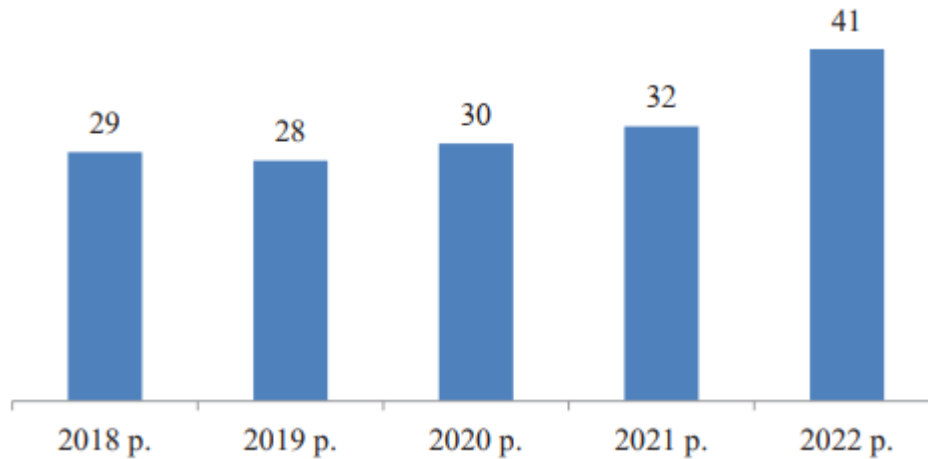

Рис. 3.5. Рівень тіньової економіки, % до обсягу офіційного ВВП

Основою тіньової економіки є корупція, зокрема в митних органах, через яку бюджет щомісяця втрачає понад 10 мільярдів гривень. Корупційні схеми проявляються як у зовнішніх взаєминах, наприклад, між митниками та бізнесом або правоохоронцями та митниками, так і всередині самих митних структур. Вони охоплюють аспекти, пов'язані з переведеннями, атестаціями, службовими розслідуваннями, дисциплінарними заходами, процесами формування нових штатних структур, кар'єрним зростанням, уникненням скорочень та іншими внутрішніми процесами.

Повномасштабна війна не лише поглибила проблему корупції в митних органах, а й породила нові виклики, які суттєво ускладнили митний контроль. Однією з ключових проблем стала недостатня пропускна спроможність пунктів пропуску. Через воєнний стан морські та авіап перевезення майже повністю зупинилися, за винятком зернового коридору, а залізничне сполучення працює в обмеженому режимі. В таких умовах основний тягар перевезень ліг на автотранспорт, що спричинило збільшення обсягів товаропотоку і, як наслідок, утворення черг на кордонах. Це призводить до псування товарів і затримок у доставці.

Серед невирішених питань залишаються затяжні митні процедури, фальсифікація документів, значні витрати часу і коштів на оформлення товарів у суміжних службах, політичний вплив на митну службу, непрозорість у призначенні посадовців, а також недостатній рівень професійної підготовки митників.

«Вирішення зазначених проблем потребує реформування української митниці. Проект реформи, реалізація якої планувалась урядом ще до початку війни, включає:

- запровадження спільних з країнами Європейського Союзу пунктів пропуску та бази даних для прискорення процедур оформлення та підвищення прозорості;
- впровадження електронної системи черг для оптимізації роботи та боротьби з незаконною діяльністю;
- перегляд кадрової політики з метою забезпечення конкурентоспроможної заробітної плати для посад, пов'язаних з оподаткуванням та митними платежами» [22].

Незважаючи на запропоновані заходи, актуальні проблеми, пов'язані з діяльністю митної служби, залишаються невирішеними. Існуючі пропозиції не сприяють суттєвому підвищенню ефективності митного контролю в боротьбі з тіньовою економікою. Для створення дієвої реформи важливо враховувати точки зору та потреби всіх сторін, які залучені до митних процесів. Зокрема, варто розглянути такі кроки:

Уніфікація митних тарифів. Скорочення кількості тарифних ставок спростить процедури митного оформлення, мінімізує ризики маніпуляцій та підвищить передбачуваність для бізнесу. Такий підхід сприятиме зниженню обсягів тіньової економіки, адже складність і непрозорість митного регулювання часто змушують підприємців звертатися до нелегальних методів.

Інтеграція державних систем. Покращення обміну інформацією між органами державної влади посилить їхню взаємодію, що, своєю чергою, ускладнить ухилення від оподаткування та інших зобов'язань. Ефективний обмін даними між різними структурами здатний суттєво знизити можливості для корупції та порушень.

Діджиталізація та автоматизація процесів. Оцифрування митних процедур сприятиме зменшенню бюрократії, прискорить документообіг і спростить умови для легального бізнесу. Це допоможе зробити офіційні

механізми привабливішими, що знизить інтерес до тіньових схем. Автоматизоване прийняття рішень. Застосування технологій для мінімізації впливу людського фактора дозволить підвищити об'єктивність митного контролю. У результаті зменшаться можливості для суб'єктивного трактування та корупції, що ускладнить здійснення незаконних операцій.

Розвиток кадрового потенціалу митниці. Інвестиції в підвищення кваліфікації працівників допоможуть забезпечити високий рівень професійної компетентності, зменшивши ризики корупції та помилок. Спрощення документообігу. Зменшення обсягу паперової роботи дозволить прискорити митні процедури, зробивши легальний бізнес більш конкурентоспроможним порівняно з тіньовим. Запропоновані зміни мають значний потенціал для зниження корупційних ризиків, скорочення обсягів тіньової економіки та створення прозорих і ефективних умов для ведення бізнесу. Проте їх успіх залежить від належного впровадження та залучення всіх зацікавлених сторін.

Особливу увагу слід приділити автоматизації митних процесів у контексті відповідності європейським стандартам. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій може зменшити вплив людського фактора, мінімізувати ризики корупції та підвищити об'єктивність управлінських рішень. Застосування інновацій включає створення єдиного електронного середовища, яке дозволяє здійснювати відеоспостереження, зчитувати номерні знаки, проводити ваговий контроль і використовувати сучасні системи сканування. Значний прогрес уже досягнуто завдяки системі "єдиного вікна", яка забезпечує електронний обмін даними між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та контролюючими органами.

«Інтеграція спричиняє багато бізнес-трансформацій в Україні. В рамках Програми ЄС з підтримки управління державними фінансами відбувається запровадження Україною режиму спільного транзиту (NCTS), Програми авторизованого економічного оператора (АЕО) та створення нових ІТ-інструментів управління митним контролем. Перевагами використання однієї транзитної декларації в межах Конвенції про процедуру спільного транзиту є:

- обмін митною інформацією з 35-ти країнами у режимі реального часу;
- зменшення затримок вантажів на кордоні через зростання ефективності здійснення аналізу ризиків та визначення переліку необхідних контрольних процедур щодо товарів ще до їх прибуття на митний кордон України;
- формування безпечних ланцюгів постачання товарів;
- надання суттєвих спрощень митних формальностей для підприємств з високим ступенем довіри;
- зменшення вартості митних процедур та загальне підвищення ефективності ведення бізнесу за рахунок економії часових та фінансових витрат» [9, с. 135].

Прискорення впровадження режиму NCTS в Україні вимагає масштабного реформування законодавчої, технічної та інституційної основи. Одним із ключових викликів є недостатній розвиток інформаційної інфраструктури, несумісність чинних норм законодавства, низька ефективність нормативно-правової бази порівняно з європейськими стандартами, а також відсутність або недопрацювання інформаційних систем, що забезпечують взаємодію між базами даних митних органів України, учасниками зовнішньоекономічної діяльності та міжнародними партнерами. Ці фактори гальмують інтеграційні процеси та перешкоджають вирішенню проблем, які досі негативно впливають на ефективність митного контролю в Україні.

Основні проблеми у сфері митного контролю в Україні пов'язані з серйозними прогалинами в законодавчому регулюванні та відсутністю механізмів гармонізації нормативно-правових актів із європейськими вимогами. Саме ці недоліки суттєво уповільнюють євроінтеграційні процеси. Водночас, серед інших перешкод варто виділити надмірний вплив людського фактора в організації митного контролю, недостатню професійну підготовку кадрів, суб'єктивність управлінських рішень, часті та необґрунтовані зміни у структурі митних органів, високий рівень корупції серед учасників митних правовідносин, складнощі у визначенні митної вартості товарів, а також відсутність сучасного інформаційно-технічного забезпечення для ефективного

контролю. Усі ці аспекти мають бути враховані в процесі подальшого реформування системи митного контролю в Україні.

ВИСНОВКИ

Митний контроль відіграє дуже важливе значення для нашої країни, оскільки його основною метою є забезпечення економічної безпеки та захист національних інтересів України. В магістерській роботі проведено дослідження напрямів підвищення ефективності митного контролю в контексті забезпечення економічної безпеки та підвищення довіри до митних органів. За результатами магістерського дослідження можемо зробити такі висновки.

1. Митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку. До основних завдань митного контролю можна віднести створення умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, зміцнення зовнішньоекономічних відносин нашої держави з іншими країнами, захист національних інтересів, забезпеченні економічної безпеки держави.

2. Враховуючи сучасні виклики, обумовлені воєнними діями на території України та внутрішніми умовами провадження ЗЕД, перед митним контролем повстають такі завдання:

- необхідність оптимізації логістичних шляхів експорту та імпорту товарів через відсутність авіасполучення та постійні ракетні атаки на портову інфраструктуру, зростання навантаження на пункти пропуску на заході країни;
- необхідність запровадження інноваційних форм та методів митного контролю, які б відповідали сучасним запитам, враховували ускладнення партнерських торгових зв'язків з іншими країнами;
- підвищення вимог до ефективності, прозорості та якості митного контролю, що зумовлено підвищеним запитом громадськості до подолання корупції у митних органах.

3. З введенням воєнного стану у лютому 2022 року першочерговим завданням уряду стало врегулювання умов ввезення найбільш необхідних

товарів для забезпечення обороноздатності країни. Також відбулося спрощення порядку ввезення гуманітарної допомоги від донорів (іноземних фізичних або юридичних осіб), тимчасового звільнення від оподаткування товарів та транспортних засобів ввізним митом та ПДВ, спрощення процедури звільнення від оподаткування ПДВ лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них.

4. Про ефективність митного контролю, своєчасність та повноту сплати митних платежів перш за все свідчить зростання динаміки надходжень митних платежів до бюджету. В Україні фіскальна роль митних платежів досить вагома, оскільки частка митних платежів у доходах Державного бюджету складає близько 40 %, тоді як у країн з найбільш розвиненими економіками світу значення цього показника становить близько 30 %. Щодо частки митних платежів у податкових надходженнях, то протягом аналізованого періоду в середньому, за виключенням 2022 та 2023 років, вона становить 45 %, у той час, коли в країнах провідних економік світу – понад 60 %.

5. За останні 3 роки роботи митних органів відбулося зниження надходження митних платежів до держбюджету з 17,93 млн грн у 2021 році до 6,59 млн грн. у 2023 році. Скорочення надходження митних платежів у 2020-2023 роках зумовлене початком повномасштабного вторгнення росії, запровадженням в Україні воєнного стану та як наслідок зменшення обсягів виробництва, зміна логістичних маршрутів, блокування морських портів, закриття повітряного простору, тимчасове призупинення діяльності деяких митниць, що призвело до зменшення надходжень ПДВ та, як наслідок, зменшення загального обсягу митних платежів, застосування у першому півріччі 2023 року 7 % ставки ПДВ та знижених ставок акцизного податку на операції з імпорту пального.

У 2022 році обсяг сплачених платежів з імпорту порівняно з 2021 зменшився на 49 % внаслідок прийняття стабілізаційних заходів уряду щодо пільгових умов оподаткування, запроваджених у період початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Ці фактори

суттєво вплинули на економічну ситуацію в Україні та відповідно на показники митних платежів та економічної безпеки в цілому.

6. З метою безумовного виконання показників доходів держбюджету реалізуються заходи, спрямовані на посилення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, контролю за правильністю класифікації товарів, правильністю визначення країни походження, посилення контролю за повнотою оподаткування, правомірністю застосування звільнень від сплати митних платежів.

У 2022 році додаткові доходи від контролю за правильністю декларування країни походження товарів становили 394,6 мільйона гривень, що на 69,7 млн. гривень (15%) менше порівняно з аналогічним періодом 2021 року (з 2021 року – 464,3 млн. грн.). У 2023 році додаткові надходження від контролю за правильністю декларування країни походження товарів склали 452 мільйони гривень, що на 59 мільйонів гривень (25%) більше, ніж за відповідний період 2022 року (2022 рік – 394 мільйона гривень)

7. Держмитслужбою у 2023 році до компетентних органів зарубіжних країн направлено на перевірку 18 278 документів про походження, які подавалися при митному оформленні товарів для застосування тарифних преференційній зі сплати мита на загальну суму 635 млн. гривень. Крім того, у 2023 році компетентними органами зарубіжних країн за запитами Держмитслужби, надісланими у тому числі й у попередній період, перевірено 4 331 преференційний документ про походження товару, з них не підтверджено преференційний статус походження товарів по 3 134 документам, сума митних платежів, що підлягає сплаті, становить 84,9 млн. грн. (станом на 01.01.2024 сплачено до бюджету 15,1 млн. гривень).

8. Серед нагальних проблем функціонування системи митного контролю – недосконалість митного законодавства та практично відсутність норм щодо процедур митного контролю після випуску товарів у вільний обіг. Тому важливо якнайшвидше забезпечити прийняття необхідних нормативно-

правових актів, забезпечити відповідність національного митного законодавства вимогам міжнародних нормативно-правових актів та договорів.

9. Державна митна служба України в умовах воєнного стану загалом виконує свої основні функції та повноваження, але відсутній сучасний матеріально-технічний потенціал для ефективного забезпечення заходів митного контролю, а саме надзвичайно низькою є кількість скануючих систем, а митний контроль відповідно є недостатньо автоматизований.

Функціонуючі в митних органах інформаційно-комунікаційні технології повною мірою не забезпечують автоматизацію митного контролю, а автоматизована система управління ризиками не зменшує ймовірності застосування дискреційних повноважень посадовими особами митних органів під час здійснення митного контролю і оформлення товарів і транспортних засобів комерційного призначення.

10. Недоліки в діяльності ДМС України значною мірою обумовлені неналежним внутрішнім контролем, тому можна виділити такі рекомендації щодо удосконалення заходів митного контролю:

- врегулювання питань покращення забезпечення митних органів технічними засобами митного контролю та підвищення ефективності використання наявних засобів;
- підвищення якості митного контролю;
- розроблення плану заходів з облаштування пріоритетних пунктів пропуску в межах чинних нормативно-правових актів стратегічного значення;
- проведення заходів, спрямованих на покращення захисту Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів, забезпечення повної інтеграції інформаційних ресурсів, автоматизації та верифікації процесів інформаційної діяльності;
- доопрацювання форм реєстрів ризиків та нормативних документів, які врегульовують функціонування автоматизованої системи управління ризиками;
- запровадження ефективного контролю за підвищенням рівня кваліфікації працівників митних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Н.Л., Дорошенко ТМ., Матвеев М.Е. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України. Економіка та держава. 2022. № 1. DOI: 10.32702/23066806.2022.1.55.
2. Андрушко А.П. Імплементация іноземного досвіду здійснення митного пост-аудиту в Україні: проблеми та перспективи. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. №2(17). С. 214–219.
3. АСАУР у митному оформленні. URL: <https://tamogniaprosto.com.ua/ua/blog/309-sistema-upravleniya-riskami-pri-tamozhennoformlenii/>
4. Берлпач А.І., Лісогор Ю.Б. Правова природа та принципи митного оформлення в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №4, с.789-792. DOI. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/191>
5. Бойко В. М. Митне право України: навч. пос. К. : Алерта, 2015. 528 с.
6. Бондаренко Є., Угрин В., Шевчук А. Ефективність роботи митних органів України в умовах воєнного стану. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 3. С. 171-182. URL: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2022.03.171>
7. Бондаренко Є.П., Угрин В.В., Кекіш І.П. Пріоритети забезпечення митної безпеки держави у період воєнного часу та післявоєнного відновлення України. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2000>
8. Бороденко Т.М. Європейський вектор в митному адмініструванні України. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2023. № 24. с.132-139. DOI. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.007>
9. Валігура В.А. Європейський досвід антикризового податкового регулювання. Наукові праці НДФІ. 2022. № 3. С. 75-89.
10. Валігура В.А., Сідляр В.В. Проблеми адміністрування митних платежів через призму фіскальних загроз. Ефективна економіка. 2021. №8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9173>

11. Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2023 рр . URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
12. Гапонюк М.А., Бороденко Т.М. Трансформація митниці: фактори появи електронної митниці. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2023. № 26. с.54-63
13. Герчаківський С.Д. Антикризове податково-митне регулювання в контексті протидії поширенню COVID-19 в Україні. Збірник наукових праць «Економічний аналіз». 2022. №3. С. 140-147. <http://dx.doi.org/10.35774/econa2022.03.140>
14. Герчаківський С. Д. Митна справа. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 316 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45653>
15. Герчаківський С. Д., Сідляр В. В. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 280 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45652>
16. Годованець О. В. Митний контроль: сутність та економічний зміст. Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. 2016. № 20 (1). – С. 159–163
17. Готва Т.С., Тищенко В.Ф. Удосконалення технічних засобів митного контролю. UNIVERSUM, № 8/2024. С. 63-70
18. Гребельник О.П. Митна справа. Підручник. Центр учбової літератури, 2014. 472с.
19. Григорчук М.В. Актуальні питання щодо здійснення митного контролю в Україні. Соціологія права, випуск 1-2 (46-47), 2024. DOI: <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2024-1-2.4>
20. Гуцаленко Л., Марчук У., Фабіянська В. Митний пост-аудит: навч. пос. К.: Центр учбової літератури. 2018.
21. Гуцул А. Імплементация досвіду зарубіжних країн в українську практику митного контролю. Економіка та суспільство. 2021. №28. DOI. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-47>

22. Дашборд щодо експорту та імпорту українських товарів. URL: https://export.gov.ua/770-dashbord_shchodo_eksportu_ta_importu_ukraini

23. Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 330. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-2022-п>

24. Дорофеєва Л. М., Корнева Т. В. Виклики та співпраця на шляху Європейської інтеграції в сфері митної справи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Том 1. № 80. с. 455-461 DOI. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.69>

25. Експорт та імпорт України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>

26. Захожай К.В., Рудик Н.В., Сивульська Н.М. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди. *Проблеми економіки* №1(59). 2024. С. 112-120.

27. ЗВІТ про результати роботи Державної митної служби України за 2021 рік. Держава митна служба URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>

28. ЗВІТ про результати роботи Державної митної служби України за 2022 рік. Держава митна служба URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>

29. ЗВІТ про результати роботи Державної митної служби України за 2023 рік. Держава митна служба URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>

30. Зовнішньоторговельний баланс України з 2005 по 2022 (млн. грн.). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>

31. Івашова Л.М., Кийда Л.І. Діджиталізація митних процедур: сучасний стан та перспективи розвитку митної справи. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3(22). С. 218–230.

32. Інтерактивний портал. URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/>

33. Кадала В.В., Гузенко О.П. Окремі аспекти законодавчих новацій в умовах воєнного стану: митні органи України. *Правовий часопис Донбасу* № 2 (79) 2022, с. 71-78. DOI. <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2022-79-2-71-79>

34. Ковальова М. Л. Основи системи управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності. Науковий економічний журнал «Інтелект XXI». 2020. № 2, с. 166–169.

35. Ковальова М.Л. Особливості системи управління митними ризиками: світовий та український досвід. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2021. N№35, с.42–46.

36. Конвенція про процедуру спільного транзиту : Конвенція, Міжнародний документ від 20.05.1987 р. Офіційний вісник України. 2022. № 80. Ст. 4912.

37. Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами: Конвенція, Міжнародний документ від 20.05.1987 р. Офіційний вісник України. 2022. №80. Ст. 4913.

38. Корнійчук Н.І. Проблеми та напрями вдосконалення митного контролю і митного аудиту. Економіка та митно-правові відносини. 2019. Вип. 9-10. С. 64– 70.

39. Митний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2012. № 44–45, № 46–47, № 48 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T124495>

40. Назарова, Г., Кононенко, Л., Васильєв, О. Митне оформлення у системі митного контролю: сучасний стан та напрями удосконалення. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2023. №16, с.249-257. DOI. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.33>

41. Ніколайчук О. Цифровізація як ключовий тренд євроінтеграції української митниці. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3786333-cifrovizacia-ak-klucovij-trend-evrointegracii-ukrainskoi-mitnici.html>

42. Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій: Постанова Кабінету міністрів України від 21 травня 2012 року №450. Редакція від 31.12.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-%D0%BF#Text>

43. Постанова Верховного Суду України №807/3168/14 від 18.01.2018 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/71692611>

44. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>

45. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами- членами, з іншої сторони: Закон України від 15.08.2022 року № 2510-IX. Офіційний вісник України. 2022. №71. Ст. 429

46. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20>

47. Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації : Постанова КМУ від 09.04.2022 № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-п>

48. Про затвердження відомчих класифікаторів з питань державної митної справи, які використовуються в процесі оформлення митних декларацій: Наказ Міністерства фінансів України від 20.09.2012 №1011. Редакція від 17.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0988-12>

49. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік : Постанова КМУ від 29.12.2021 № 1424. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-п>

50. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа: Наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 631. Редакція від 02.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1360-12#Text>

51. Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа: Наказ Міністерства фінансів України від

30.05. 2012 № 651. Редакція від 17.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1372-12>

52. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: Мінфін України. Наказ, Порядок, Паспорт [...] від 31.07.2015 №684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text>

53. Разумей М.М. Особливості застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками, основною метою якої є забезпечення вибірковості митного контролю. URL: <http://chp.com.ua/all-news/item/60270-osoblivostizastosuvannyaavtomatizovanojisistemi-analizu-ta-upravlinnya-rizikamiosnovnoyumetoyu-yakoji-e-zabezpechennya-vibirkovostimitnogo-kontrolyu>

54. Резнік, Н., Боштан, А. Особливості здійснення митного контролю в Україні у період війни. Молодий вчений, 2022. №11 (111). с.103-107. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-11-111-22>

55. Рябчук О.Г., Салямон-Міхеева К.Д. Роль та значення митного контролю як інструмент протидії тіньової економіки. Український економічний часопис. Випуск 3. 2023. DOI <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2023-3-15>

56. Саварець А.В. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України : консультативна робота. Київ : ГО «ІЕДПІК», 2017. 24 с.

57. Статистика та реєстри. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>

58. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія / А. І. Крисоватий, Є. П. Бондаренко, В. А. Валігура [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. 414 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41192>

59. Титор В. Й. Митний контроль та митне оформлення транспортних засобів. Економіка та митно-правові відносини. 2019. № 11– 12 р. С. 58–66

60. Тімошенко Н.М., Дідик О.О., Смоляр Л.В. Митна політика України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. Випуск 61. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-56>

61. Федотов, О. П., Назарко, А. А. Інструментальна специфіка впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації державної митної служби України. *Київський часопис права*. 2023. №2, с.93-105. DOI. <https://doi.org/10.32782/klj/2023.2.12>
62. Фіскально-регулюючі домінанти забезпечення митної безпеки в Україні. Колективна монографія / за ред. д.е.н., професора А.І. Крисоватого. Тернопіль: Видавництво «Економічна думка», 2020. 431 с.
63. Шевчук О.М., Милейко К.С. Електронне декларування товарів при переміщенні через митний кордон України: проблеми правореалізації. *Право і суспільство*. 2019. №3ч.2 URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/handle/123456789/29950>
64. Borodenko, T. Customs security of ukraine and its provision in modern conditions. *International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects*. International collective monograph. Zenodo. 2024. Vol. II. DOI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10838030>